

Jan Bíba
Martin Štefek
(ed.)

**Cestou
politické
teorie**

K 70. narozeninám
Milana Znoje

Cestou politické teorie

K 70. narozeninám Milana Znoje

Jan Bíba, Martin Štefek (ed.)

Recenzovali:

Prof. JUDr. PhDr. Jan Wintř, Ph.D.

Doc. Mgr. Karel Kouba, Ph.D., M.A.

**Financováno
Evropskou unií**
NextGenerationEU

**Národní
plán
obnovy**

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Publikace byla vydána za podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Národního plánu obnovy v rámci projektu Transformace pro VŠ na UK (reg. č. NPO_UK_MSMT-16602/2022).

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Praha 2023

Redakce Markéta Hofmeisterová

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova, 2023

Editors © Jan Bíba, Martin Štefek, 2023

© Jan Bíba, Radek Buben, Vratislav Doubek, Vladimíra Dvořáková,
Jan Květina, Ondřej Slačálek, Martin Štefek

ISBN 978-80-246-5562-8

ISBN 978-80-246-5607-6 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Úvodem: Ústav politologie jako Komnata nejvyšší potřeby <i>(Jan Bība, Martin Štefek)</i>	7
Odložené počátky české politologie <i>(Martin Štefek, Ondřej Slačálek, Radek Buben)</i>	12
Znovuzrození české politologie <i>(Vladimíra Dvořáková)</i>	30
Co je politická teorie? <i>(Jan Bība, Martin Štefek)</i>	41
Politická historie na Ústavu politologie <i>(Vratislav Doubek)</i>	51
„A co třetí pojetí svobody, pane kolego?“ Politologický „útěk“ k jazykové realitě historické vědy <i>(Jan Květina)</i>	57
Resume	70
Seznam pramenů a zdrojů	73
Jmenný rejstřík	79

Úvodem: Ústav politologie jako Komnata nejvyšší potřeby

Jan Bíba, Martin Štefek

Je možné, či dokonce pravděpodobné, že čtenáře název tohoto úvodu odkazující k příběhům Harryho Pottera poněkud překvapí. Lze si představit, že si okamžitě položí některé z těchto otázek: Dá se o Ústavu politologie uvažovat jako o záhadné místnosti nacházející se kdesi v bradavické škole čar a kouzel, o místnosti, která se vždy ukáže jen těm, kdo ji skutečně potřebují? Je možné osobu Milana Znoje, jemuž je tato kniha věnována, spojovat s touto komnatou či postavou Harryho Pottera? A pokud na tyto otázky odpovíme kladně, je možné se dále ptát, v jakém smyslu lze Ústavu politologie připsat schopnost ukázat se, když je ho nejvíce třeba? V jakém smyslu lze nacházet podobnost mezi Milanem Znojem a Harry Potterem ve vztahu k této záhadné komnatě?

Ač se to může zdát nepravděpodobné, všechny texty přítomné v této knize, i když každý jiným způsobem, nabízejí na tyto otázky kladnou odpověď. Texty jsme rozdělili do dvou skupin. Zatímco první tři texty poskytují pohled na dějiny a hlavní sporné osy konstituce oboru politické vědy v Česku či bývalém Československu, zbylé dva jsou spíše osobními vzpomínkami na setkání jak s Ústavem politologie a politologií samotnou, tak na setkání s Milanem Znojem.

Ani tento text se ve své odpovědi na otázky, proč pro jeho autory Ústav politologie vždy byl (a doufejme, že také navždy bude) Komnatou nejvyšší potřeby a jakou roli v tom hrála a hraje osobnost Milana Znoje, nevyhne oběma výše zmíněným rovinám. Na rozdíl od struktury knihy však vyjde od osobní vzpomínky jednoho z autorů na první setkání s politologií a Milanem Znojem. Příběh začíná na Ústavu filozofie a religionistiky FF UK, kde si jeden čerstvý student prvního ročníku na večírku po bůhvíkolikáté skleničce vína přidrzel stěžoval svým

spolužákům a vyučujícím, že metafyzika, ontologie, fenomenologie a podobně jsou sice fajn, ale že v nabídce předmětů chybí politická filozofie. Onen student musel být toho večera asi hodně otravný, protože se mu kromě ujištění, že i politická filozofie je důležitá a má své skromné místo v rámci výuky filozofie, dostalo upozornění na to, že těmto „politologickým“ (sic) tématům se věnují na katedře politologie, a bylo mu doporučeno, aby šel tam. Následující rok si tedy jako druhý obor přibral politologii a začal studovat i na Ústavu politologie. Studijní plán pro studenty prvního ročníku předpokládal atestace z předmětů jako úvod do politologie a předmětů k dějinám české politiky a politického myšlení a na samotnou politickou filozofii v něm mnoho času nezbývalo.

Přesto, anebo právě proto, si dodnes živě pamatuje své první setkání s Milanem Znojem, které překvapivě neproběhlo na akademické půdě. V roce 2000 se Ústav politologie ze svého nuzného působiště v Celetné 13 (kde měl k dispozici jednu učebnu a jednu kancelář) stěhoval do Jinonic. Ještě před stěhováním již tehdy existující studentský spolek Polis zorganizoval exkurzi studentů politologie do nového působiště. Ten den bylo velmi chladno a na kopci v Jinonicích navíc nepříjemně profukovalo. Skupina studentů chvíli obhlížela staveniště, do něhož se měli zhruba za půl roku stěhovat, aby se poté odebrali do místní restaurace. Ta byla zvláštní v tom, že se nacházela v prvním patře panelového domu, v prostoru, který svou kompozicí připomínal běžný byt. A v té restauraci již z vyučujících ústavu čekal právě Milan Znoj. Následující večer byl jistě plný zajímavých filozofických disputací, jejich přesný obsah již však není po létech možné rekonstruovat. Když se pak ústav na podzim definitivně přestěhoval do Jinonic, nikdo ze studentů – ač jsme se o to mnozí snažili – onu restauraci již nenašel. Prošli jsme všechny panelové domy v okolí, ale po restauraci ani stopa. S jistou nadsázkou se tak nabízí otázka, zda toto restaurační zařízení nebylo tehdy ve skutečnosti onou otevřenou Komnatou nejvyšší potřeby a Milan Znoj tím, kdo ji dokázal nalézt a držet od ní klíč.

Jsmo přesvědčeni, že to, co onoho odpoledne platilo pro jednu restauraci ztracenou kdesi v Jinonicích, platí po celou dobu jeho existence i pro Ústav politologie. Ústav za celou svou dosud více než třicetiletou působnost plní roli zmiňované potterovské komnaty pro ty, kteří chtějí studovat politické otázky jak prizmatem politické teorie, tak prostřednictvím přístupů a přesvědčení, kritických k hlavním proudům současné politické vědy. Jak upozorňují ve svých textech Vladimíra Dvořáková či Martin Štefek nebo Ondřej Slačálek a Radek Buben, tento přístup je součástí „genetické“ výbavy Ústavu politologie od jeho počátku

v šedesátých letech minulého století. I když Milan Znoj sám nestál u vzniku ústavu a jeho specifického směřování, byl díky jeho úsilí tento kurs zachován a rozvinut. Nelze vyjmenovat všechny příležitosti, kdy se Milan Znoj ukázal tím, kdo byl schopen otevřít příslovečnou komnatu, přesto bychom chtěli zmínit aspoň tři hlavní oblasti.

První z nich je představuje jeho badatelská a pedagogická činnost. Kromě výuky a bádání v oblasti německé klasické filozofie, kde je jeho nejvýznamnějším počinem kniha *Mladý Hegel na prahu moderny* (1989), která byla přeložená i do perštiny, Milan Znoj vnesl do českého prostředí řadu aktuálních diskuzí z oblasti politické teorie (spor liberalismu a komunitarismu, neorepublikanismus, diskuze v demokratické teorii apod.), které poté zúročil v knihách *Demokracie v postliberální konstelaci* (2014) a *Machiavelli mezi republikanismem a demokracií* (2011).

V letech 2000 až 2009 byl Milan Znoj ředitelem Ústavu politologie. Během tohoto období ústav díky jeho úsilí prošel zásadní proměnou jak v oblasti studia, kdy získal akreditaci na jednooborové studium politologie, které do té doby bylo možné na FF UK studovat pouze jako sdružené, tak v oblasti personální, neboť Milan Znoj na ústav přivedl významné osobnosti v podobě profesorů Pavla Barši a Vratislava Doubka, kteří zde působí dodnes. Kromě toho v tomto období došlo na Ústavu politologie k mezigenerační výměně, v jejímž rámci se vyprofilovala skupina tehdy začínajících pedagogů a badatelů (Ondřej Slačálek, Radek Buben, Martin Polášek). To vše přispělo nejenom k tomu, že si tato instituce zachovala svoji specifickou identitu, ale dokázala také odolat svodům akademického industrialismu, který už dokázal zničit intelektuální potenciál nejednoho politologického pracoviště. Jistě ne poslední komnatu, kterou se Milanu Znojovi podařilo otevřít, je možné spatřovat v edičních řadách *Politeia* a *Dějiny politické filozofie* v nakladatelství Karolinum, které založil a spoluřídí. Obě řady at již v podobě překladů významných světových autorů, nebo původních prací českých badatelů představují čtenáři to nejlepší z této oblasti.

Jak jsme již zmínili výše, knihu jsme rozdělili na dvě části. První část tvoří tři texty, které se různým způsobem snaží zachytit vývoj české politologie a reflektovat pozici Ústavu politologie v ní. Prvním z nich je kapitola „Odložené počátky české politologie“, jejímiž autory jsou Martin Štefek, Ondřej Slačálek a Radek Buben. Autoři v ní mapují první snahy o založení samostatné politologie v Československu ve druhé polovině šedesátých let. Ukazují, jak snadný – a v dané době politicky bezpečný – byl import behavioralismu (na Západě již skomírajícího „paradigmatu“), jenž tuzemským společenským vědám obecně poskytl

srozumitelný konceptuální rámec. Autoři současně dokládají, že paralelně s prosazením behaviorální metodologie se objevuje spor mezi „humanistickou“ a „scientistickou“ větví politické vědy odehrávající se i v době zakládání katedry politologie na Filozofické fakultě. Kapitola také dokumentuje, jak se prvně jmenovaná větev stala – zejména přičiněním Theodora Syllaby – na této fakultě dominantní.

Na tento výklad navazuje kapitola Vladimíry Dvořákové „Znovuzrození české politologie“. Jak napovídá název, jejím tématem je „druhý příchod“ české politologie na začátku devadesátých let. Jakožto vlivná aktérka polistopadového etablování politologie v Československu / České republice podrobně popisuje navazování zprerhaných zahraničních kontaktů, hledání české terminologie a první nastolování klíčových debat (ať již se jednalo o Rokkanův rámec studia stranických systémů, Linzovy úvahy o parlamentarismu a prezidencialismu, Lijphartovu teorii konsociační demokracie či tzv. tranzitologii). Připomíná také dnes již pozapomenuté časopisecké texty a rozhovory s významnými zahraničními badateli, stejně jako domácí protagonisty, již se o jejich popularizaci zasloužili.

Třetí kapitola „Co je politická teorie“, jejímiž autory jsou Jan Bíba a Martin Štefek, si klade nelehký úkol v návaznosti na ustavující spor české politologie mezi empiricko-analytickým a normativně-ontologickým přístupem vysvětlit a obhájit pojem politické teorie. Ústav politologie se dlouhodobě vymezuje jako pracoviště kladoucí důraz na svoji orientaci na disciplínu politické teorie, a tak je tuto kapitolu možné číst takřka jako jakési jeho programové prohlášení. Autoři se ve svém výkladu opírají především o díla Hannah Arendtové a Niccola Machiavelliho. Oproti v české politické vědě stále zažité dichotomii empiricko-analytické versus normativně-ontologické, kdy první je spojováno s empirickými přístupy ke zkoumání politiky a druhé s politickou filozofií, ukazují, že empirické a pozitivistické zkoumání politiky a politická filozofie jsou překvapivě identické v tom, že postulují oddělenost sfér myšlení a jednání, že podmiňují možnost poznání zdržením se jednáním či normativního souzení. Do protikladu k tomuto sdílenému paradigmatu pozitivistického empirismu a politické filozofie autoři kladou myšlení Niccola Machiavelliho, které se vyznačuje těsným spojením mezi poznáním a jednáním a normativním souzením. Z této Machiavellim inspirované pozice vychází i jejich pojetí politické teorie, kterou nechápou jako jednu ze subdisciplín politické vědy stojící vedle dalších subdisciplín, nacházející se nad nimi či v podřízeném postavení vůči nim, ale jako metapřístup, který by

měl prostupovat, obohacovat a završovat zkoumání politiky, pokud má mít nějaký smysl.

Zbývající dva příspěvky přinášejí pohled na otázku setkávání a vzájemného potýkání politické vědy a historie. Ač se Ústav politologie definuje jako pracoviště zaměřené především na politickou teorii, politická historie a dějiny českého a středoevropského politického myšlení vždy tvořily významnou část výuky i badatelských výstupů katedry. V tomto ohledu je nutné vnímat vztah historie a politické vědy na Ústavu politologie jako těsnější a více provázaný, než tomu u politologických pracovišť obvykle bývá. Nelze jistě popřít skutečnost, že vliv na toto těsnější spojení má i zázemí Filozofické fakulty se silnou tradicí a institucionálním zajištěním historické výuky a bádání. Vratislav Doubek se ve své kapitole „Politická historie na Ústavu politologie“ na základě náčrtu vývoje působení různých historiků na ústavu zamýšlí nad rolí historie v současném přednášení o politologii a v politologickém výzkumu obecně. Ukazuje, že možností historie obohatit politologickou perspektivu studia politiky je celá řada, přičemž zdůrazňuje především schopnost historie vysvětlit, jak v minulosti fungovaly instituce veřejné správy, a objasnit vývoj jednotlivých politických struktur a institucí (parlamentarismus, stranické struktury, politická žurnalistika apod.).

Na tento výklad navazuje Jan Květina, který si ve své kapitole „A co třetí pojetí svobody, pane kolego? Politologický „útěk“ k jazykové realitě historické vědy“ klade v jistém smyslu opačnou otázku, totiž otázku po tom, jak studium politologie obohacuje historické vědy. Květina popisuje, jak setkání s politologií a jejími konstruktivistickými a metodologickými přístupy formovalo a problematizovalo schematické pozitivistické pojetí studia dějin v rankeovském smyslu „*wie es eigentlich gewesen ist*“. Autor poté ukazuje, jak jeho vlastní bádání o dějinách polského republikanismu bylo ovlivněno metodologickými a teoretickými přístupy, které si osvojil právě při studiu na Ústavu politologie.

Odložené počátky české politologie

Martin Štefek, Ondřej Slačálek, Radek Buben

„Vzpomínám si, že v roce 1968 se jednoho jarního dne objevila na dveřích katedry vědeckého komunismu tabulka s nápisem ‚katedra politologie‘. Chodili jsme kolem těch dveří s údivem, moc netušili, co by ta politologie mohla být. Bohužel, dřív než jsme se o ní stačili něco dozvědět, tabulka s nápisem vědecký komunismus se vrátila na své místo a nastala doba normalizace, v níž se politice lidé zdaleka vyhýbali.“

Václav Bělohradský¹

Téma dějin české politologie zůstává spíše na okraji zájmu. Jak v Brně na podzim roku 2021 na VIII. kongresu českých politologů záslužně připomněl panel věnovaný historii oboru s příspěvky Lukáše Valeše, Marka Skovajsi a Petra Hájka, je to zájem zcela nepoměrný oproti jiným disciplínám, například české sociologii, z jejichž dějin se stalo plodné badatelské téma, nemluvě o české historiografii, etnologii či filozofii, kde jsou dějiny oboru jednou z konstitutivních součástí. V jiných oborech či podoborech je zpracování vlastních dějin průkopnickým počinem, který navěcuje jejich skryté předpoklady.² Jistě lze argumentovat, že dějiny české sociologie, historiografie a filozofie skýtají alespoň zatím pestřejší a intelektuálně i hlubší látku, platí to ale také opačně: absencí hlubší reflexe vlastních dějin se česká politologie připravuje o jednu z podstatných možností sebereflexe, a tím i intelektuálního rozvoje. Opomíjení

1 Václav Bělohradský: Strany, vlády, otazníky: úvod do politologie, in: Miroslav Novák, *Systémy politických stran*, Praha 1997, s. 9–10, zde s. 9.
2 Srv. Milena Bartlová: *Dějiny českých dějin umění 1945–1969*, Praha 2020.